

ONDERZOEKS- VERSLAG OVER DE KERIS VAN PRINS DIPONEGORO

TR00P00N
M00S00UM

AFFRIKA
M00S00UM

M00S00UM
V00LK00NKUNDE

NATIONAAL MUSEUM VAN WERELDCULTUREN

MANAGEMENTSAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK

Dit onderzoeksrapport beschrijft herkomstonderzoek naar de keris van prins Diponegoro in de collectie van Museum Volkenkunde, onderdeel van het Nationaal Museum van Wereldculturen (NMVW). Het herkomstonderzoek is afgesloten in 2019, als vervolg op onderzoek dat is uitgevoerd vanaf 2017.

Prins Diponegoro (1785-1855) wordt in Indonesië beschouwd als één van de belangrijkste nationale helden. In 1825 komt hij in opstand tegen het Nederlandse gezag, waarna een conflict uitbreekt dat bekend staat als de Java- of Diponegoro-oorlog. Op 28 maart 1830 wordt Diponegoro tijdens vredesonderhandelingen gevangen genomen door het Nederlandse leger en verbannen naar Sulawesi, waar hij tot zijn dood in 1855 in ballingschap leeft.

Dankzij documenten in het Noord-Hollands Archief is bekend dat na de Java-oorlog een kdris van prins Diponegoro in Nederland is beland. Het gaat om een kdris met de naam *Kyai Nogo Siluman*, die in 1831 door kolonel J.B. Cleerens aan het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden (KKVZ) in Den Haag wordt geschonken. In 1883 wordt deze koninklijke collectie verdeeld over Museum Volkenkunde en zes andere erfgoedinstellingen. Tientallen kerissen gaan op die manier over naar Leiden. Vlak voor de opheffing van het KKVZ gaat echter waardevolle informatie over de collectie verloren, waardoor niet duidelijk is welke van de kerissen die Museum Volkenkunde ontvangt *Kyai Nogo Siluman* betreft.

Behalve de keris zijn na de Java-oorlog ook andere eigendommen van prins Diponegoro in Nederland terecht gekomen. Museum Bronbeek heeft een lans, pajong (parasol) en zadel van de prins in bezit gehad. Deze objecten zijn in 1977 overgedragen aan Indonesië in het kader van de uitvoering van *Joint Recommendations*, afspraken over culturele samenwerking die de Nederlandse en Indonesische regering in 1975 hebben gemaakt.

Het herkomstonderzoek in 2017-2018 heeft zich gericht op het beantwoorden van de vraag of *Kyai Nogo Siluman* zich in de collectie van NMVW bevindt. Hiervoor is objectonderzoek gedaan, eerder onderzoek geëvalueerd en advies gevraagd aan experts, die vanwege de vertrouwelijkheid van het onderzoek niet zijn ingelicht over de achtergrond van de werkzaamheden. De voorlopige conclusie van het onderzoek is dat de keris met objectnummer RV-360-8084 zeer waarschijnlijk *Kyai Nogo Siluman* betreft.

Teneinde meer zekerheid te verkrijgen is in 2019 aanvullend herkomstonderzoek gedaan dat nieuwe informatie heeft opgeleverd over de keris van prins Diponegoro. Uit archiefbronnen is gebleken dat de keris in 1876 samen met andere wapens uit het KKVZ tentoon is gesteld in de Verenigde Staten, op de werelddtentoonstelling in Philadelphia. Beschrijvingen van de keris zijn aangetroffen in een lijst met naar Philadelphia

verzonden wapens, opgesteld door de directeur van het KKVZ, en in een catalogus met de Nederlandse inzendingen voor de werelddtentoonstelling. In beide gevallen wordt de keris bestempeld als afkomstig van Diponegoro. Tot slot zijn ook foto's ontdekt die de tentoongestelde wapens uit het KKVZ afbeelden.

In de laatste fase van het onderzoek is een vergelijking gemaakt tussen de beschrijvingen van de keris uit 1831 en 1876 en de objectgegevens van alle kerissen die in 1883 naar Museum Volkenkunde zijn overgebracht. Deze analyse heeft de uitkomst van het onderzoek uit 2017-2018 bevestigd. De conclusie luidt dat de keris die door kolonel Cleerens aan het KKVZ is geschonken, de keris is met objectnummer RV-360-8084.

In december 2019 is aan een expert gevraagd om de uitkomsten en toegepaste methodologie van het door NMVW verrichte onderzoek te evalueren. De expert heeft het onderzoek beoordeeld als uitgebreid en volledig, en vastgesteld dat de onderzoekers alle mogelijke relevante archiefbronnen hebben geraadpleegd.

De expert heeft aangegeven dat op basis van het onderzoek door NMVW, de daarin toegepaste argumentatie en vergelijking tussen archiefstukken en objectgegevens over kerissen, overtuigd te zijn dat de keris die heeft toebehoord aan Diponegoro en door kolonel Cleerens in 1831 aan het KKVZ is geschonken, zich in de collectie van NMVW bevindt onder objectnummer RV-360-8084. In februari 2020 bestuderen ook twee Indonesische experts, die hiervoor speciaal in opdracht van de Indonesische regering uit Indonesië zijn overgekomen, de keris. Zij hadden van tevoren dit het onderzoeksrapport gelezen. Zij beoordelen het onderzoek als zeer goed en zij vinden de conclusie overtuigend.

1. ONDERZOEK TOT 2017

Dankzij documenten in het Noord-Hollands Archief is bekend dat na de Java-oorlog een keris van prins Diponegoro in Nederland is beland. Het gaat om een keris met de naam *Kyai Nogo Siluman*, die in 1831 door kolonel J.B. Cleerens aan het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden (KKVZ) in Den Haag wordt geschonken. In 1883 wordt deze koninklijke collectie verdeeld over Museum Volkenkunde en zes andere erfgoedinstellingen. Tientallen kerissen gaan op die manier over naar Leiden. Vlak voor de opheffing van het KKVZ gaat echter waardevolle informatie over de collectie verloren, waardoor niet duidelijk is welke van de kerissen die Museum Volkenkunde ontvangt *Kyai Nogo Siluman* betreft.

Behalve de keris zijn na de Java-oorlog ook andere eigendommen van prins Diponegoro in Nederland terecht gekomen. Museum Bronbeek heeft een lans, pajong (parasol) en zadel van de prins in bezit gehad. Deze objecten zijn in 1977 overgedragen aan Indonesië in het kader van de uitvoering van *Joint Recommendations*, afspraken over culturele samenwerking die de Nederlandse en Indonesische regering in 1975 hebben gemaakt. De vraag waar de hierboven vermelde keris van Diponegoro zich bevindt, is toen onbeantwoord gebleven.

Vóór 2017 is diverse malen gezocht naar de keris van Diponegoro in de collectie van Museum Volkenkunde. In 1984 onderneemt Pieter Pott, directeur van Museum Volkenkunde van 1955 tot 1982, een poging om de keris te traceren. Pott stelt dat de keris van Diponegoro aan het einde van de Java-oorlog door de minderjarige sultan van Yogyakarta, Hamengku Buwono V, aan kolonel J.B. Cleerens van het Nederlandse leger is geschonken. Zijn conclusie is dat objectnummer RV-360-5821 *Kyai Nogo Siluman* betreft. Pott baseert zich daarbij op documenten in het archief van het KKVZ, op dat moment bewaard door het Rijksmuseum. Zoals in de volgende paragrafen aan de orde zal komen, heeft het onderzoek door NMVW in 2017-2019 geleid tot andere conclusies.

Het onderzoek van Pott wordt in latere jaren bestudeerd door de conservatoren Insulair Zuidoost-Azië van Museum Volkenkunde. Aan een expert wordt gevraagd om de tekst te vertalen van een brief in het Javaans, afkomstig van Diponegoro's legeraanvoerder Sentot. In dit document bevestigt Sentot dat een keris met de naam *Kyai Nogo Siluman* eigendom is geweest van Diponegoro.

De conclusie van Pott dat RV-360-5821 heeft toebehoord aan Diponegoro, wordt daarna niet verder opgevolgd.

2. NIEUW ONDERZOEK DOOR NMVW IN 2017

In 2017 start NMVW nieuw onderzoek naar de keris van Diponegoro, in reactie op hernieuwde aandacht voor de whereabouts van de keris in de media en wetenschap, en vanwege de verantwoordelijkheid die het museum voelt ten aanzien van herkomstonderzoek naar betwiste objecten in de collectie. NMVW huurt een onderzoeker in die de taak krijgt om naar de keris te zoeken in de collectie, zonder daarbij de uitkomsten uit eerder onderzoek als uitgangspunt te nemen. Deze nieuwe aanpak richt zich zowel op het bestuderen van kerissen in de collectie van NMVW als het raadplegen van archiefbronnen en literatuur.

Tijdens het onderzoek worden kerissen uit de collectie van NMVW vergeleken met twee documenten in het archief van het KKVZ, dat tegenwoordig wordt bewaard in het Noord-Hollands Archief te Haarlem:

- Een brief d.d. 31 januari 1831 van de administrateur voor Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van het ministerie van Binnenlandse Zaken, gericht aan de directeur van het KKVZ. Met dit begeleidend schrijven en het hieronder vermelde document is de keris van prins Diponegoro opgezonden aan het KKVZ. De brief vermeldt dat de keris door kolonel Cleerens aan koning Willem I is aangeboden, en dat de directeur van het KKVZ wordt verzocht om het wapen 'overeenkomstig 's Konings verlangen' in de collectie op te nemen.
- Een brief in het Javaans d.d. 27 mei 1830 van Diponegoro's legeraanvoerder Sentot aan ritmeester François Delatre van het Nederlandse leger, inclusief Nederlandse vertaling. In de brief verklaart Sentot 'dat hij bekend zeker te weten dat de Kris aan den kolonel Cleerens ter geschenk gegeven een kris is, van de hoofdmuiteling Dieponegoro'. De kantlijn van de vertaling bevat een tweede, later toegevoegde verklaring van d.d. 17 januari 1831. Hierin legt de Javaanse schilder Raden Saleh de betekenis van de naam van de keris uit, *Kyai Nogo Siluman*:

“– *Kiy* is een eertitel gelijkstaande met *Mijnheer* en die gewoonlijk gegeven wordt aan al wat aan den Vorst behoort – *Nogo* is eene fabelachtige slang, die verondersteld wordt eene kroon te dragen – *Siloeman* is een bijv. naamwoord dat het denkbeeld geeft van boven natuurlijke begaafdheden, zoo als bijv. het vermogen om onzichtbaar te kunnen worden enz. – De naam *Nogo* is aan deze kris gegeven, omdat het goud op denzelfden eertijds eene slang heeft voorgesteld, die tot aan de punt liep, zoo als nog te zien is, aan enige overblijfselen. – *Kiy* *Nogo* *Siloeman*, beteekent dus de tooverende Koning der Slangen, voor zoo ver het mogelijk is zulke pompeuse namen te vertalen.”

3. RAADPLEGING VAN KERISSEXPERS IN 2019

Uit deze uitleg van Raden Saleh kunnen de belangrijkste materiële kenmerken van de keris van Diponegoro worden afgeleid, namelijk dat het lemmet is versierd met een gouden slang, die grotendeels is afgesleten.

Aan de hand van beide archiefstukken zijn in het onderzoek vier criteria opgesteld waar de keris van prins Diponegoro aan moet voldoen. De keris:

- I. is afkomstig uit het sultanaat van Yogyakarta;
- II. dateert van vóór 1830;
- III. is versierd met een slang;
- IV. heeft sporen van goud op het lemmet.

Vervolgens zijn alle kerissen in de collectie van Museum Volkenkunde die verband houden met het KKVZ (113 in totaal) afgezet tegen deze criteria. De meeste kerissen uit het voormalige KKVZ maken deel uit van serie 360, waarin zich alle objecten bevinden die in 1883 bij de opheffing van het KKVZ naar Museum Volkenkunde zijn overgekomen. Daarnaast zijn kerissen uit serie 1403 meegenomen in de vergelijking, omdat deze serie mogelijk ook voorwerpen bevat die uit het KKVZ afkomstig zijn. Tevens zijn er kerissen bestudeerd uit de 03-serie, bestaande uit objecten uit Insulair Zuidoost-Azië waarvan de herkomst onduidelijk is.

Na het toepassen van de criteria op kerissen in de 03-, 360- en 1403-serie, blijft er één keris over die niet kan worden uitgesloten: RV-360-8084. Dit blijkt dit de enige keris te zijn die aan Raden Saleh's beschrijving van *Kyai Nogo Siluman* voldoet. Het met goud versierde lemmet van RV-360-8084 toont een gekroonde slangenkop en bevat sporen van goud waaruit blijkt dat het lijf van de slang verguld is geweest.

Met RV-360-8084 als enige overgebleven kandidaat wordt daarna een beroep gedaan op verschillende experts, die vanwege de betrouwbaarheid van het onderzoek niet worden ingelicht over de achtergrond van de werkzaamheden. Expert 1 stelt dat het lemmet van RV-360-8084 uit de 18de eeuw stamt, maar dat de greep minder oud is. Ook expert 2 is van mening dat de greep jonger is dan het lemmet. Expert 2 merkt verder op dat het lemmet van de keris erg oud is en door rituele wassingen gesleten, waardoor het gouden slangenlijf nagenoeg niet meer zichtbaar is. Bovendien heeft de keris volgens expert 2 toebehoord aan een lid van het sultanaat van Yogyakarta.

Tot slot wordt contact opgenomen met het Rijksmuseum om uit te sluiten dat *Kyai Nogo Siluman* in 1883 bij de opheffing van het KKVZ is overgebracht naar de collectie van het Nederlandsch Museum van Geschiedenis en Kunst, tegenwoordig onderdeel van de collectie van het Rijksmuseum. Vastgesteld wordt dat vier kerissen en twee andere steekwapens in de collectie van het Rijksmuseum afkomstig zijn van het KKVZ. Geen van deze wapens voldoet aan de kenmerken van *Kyai Nogo Siluman*.

In januari 2019 brengen Indonesische kerissenexperts een bezoek aan Museum Volkenkunde. De experts bestuderen kerissen uit serie 360 en kerissen met een andere herkomst dan het KKVZ. Ook deze experts worden vanwege de betrouwbaarheid van het onderzoek niet op de hoogte gebracht van de voorlopige conclusie over RV-360-8084. De experts stellen ten aanzien van RV-360-8084 vast dat het lemmet van de keris een *Candrasengkala* (Javaans chronogram) bevat. Het chronogram bestaat uit symbolen van dieren die verwijzen naar een specifiek jaar. Volgens de experts zijn er op het lemmet drie dieren te zien: een slang, hert en olifant, die er gezamenlijk op duiden dat de keris uit 1633 stamt. De experts geven aan dat de keris eigendom is geweest van Sultan Agung (1593-1645), een voorvader van prins Diponegoro. De kwaliteit van het ijzer en de stijl van de keris wijzen hier volgens de experts op.

Na het bezoek van de Indonesische experts wordt een second opinion uitgevoerd door NMVW. De hierboven vermelde expert 1 wordt gevraagd om de *Candrasengkala* op RV-360-8084 te bestuderen, opnieuw zonder te worden geïnformeerd over de details van het onderzoek. Expert 1 komt tot een ander oordeel: behalve de slang en het hert staat er volgens de expert geen olifant op het lemmet afgebeeld, maar een leeuw of tijger. Deze combinatie van symbolen wijst op een datering uit de 18de eeuw, mogelijk het jaar 1759. Expert 1 stelt ook vast dat RV-360-8084 heeft toebehoord aan een persoon met een hoge positie in het sultanaat van Yogyakarta, en geen eigendom kan zijn geweest van Sultan Agung. Naast RV-360-8084 bekijkt expert 1 de keris die door Pieter Pott is aangewezen (RV-360-5821). De conclusie van de expert is dat deze keris niet in het bezit van prins Diponegoro kan zijn geweest, omdat het object uit ca. 1850 stamt.

4. VERDER HERKOMST-ONDERZOEK IN 2019

Van juli tot en met november 2019 voert NMVW vervolgonderzoek uit naar de keris van prins Diponegoro. Het doel hiervan is tweeledig: 1) het evalueren van het eerdere onderzoek en 2) het traceren van alle mogelijke bronnen met informatie over de keris in archieven en collecties van NMVW en andere erfgoedinstellingen. Tijdens het herkomstonderzoek is getracht om de route van de keris vanaf het einde van de Java-oorlog tot de overdracht van het KKVZ aan Museum Volkenkunde zo gedetailleerd mogelijk in kaart te brengen. Paragraaf 4 betreft een samenvatting van deze chronologische reconstructie.

4.1 Van Nederlands-Indië naar Den Haag (1830-1831)

De reis van de keris van Diponegoro in collecties in Nederland start in 1830, als het object in bezit komt van kolonel J.B. Cleerens. Dankzij de verklaringen van Sentot en Raden Saleh is duidelijk dat *Kyai Nogo Siluman* de keris betreft die in de collectie van het KKVZ is opgenomen.

Diponegoro beschikte over meer dan één keris. Allereerst bezat hij een keris met de naam *Kyai Abjjoyo*, een erfstuk van zijn vader dat samen met twee andere wapens tijdens de Java-oorlog werd omgesmolten tot een nieuwe keris genaamd *Kyai Ageng Bondoyudo*, die de prins mee in zijn graf zou nemen na zijn dood in 1855. Verder wordt er een keris aan Diponegoro toegeschreven die in 1886 aan het huidige Weltmuseum in Wenen is geschonken door George Lodewijk Weijnschenck. Deze keris was in het bezit van sultan Hamengku Buwono IV van Yogyakarta, en is mogelijk na diens dood in handen van Diponegoro gekomen. Het is niet bekend hoe het wapen vervolgens in de privécollectie van Weijnschenck terecht is gekomen. Er zijn nog twee andere kerissen die mogelijk eigendom van Diponegoro zijn geweest. In de collectie van museum Sasana Wiratama te Yogyakarta bevindt zich een keris genaamd *Kyai Omyang*. Daarnaast wordt in 1931 een keris van Diponegoro te koop aangeboden door kunsthandelaar Damme in Den Haag. Volgens Damme zou deze keris oorspronkelijk in bezit zijn geweest van de familie van luitenant-generaal De Kock, die de arrestatie van Diponegoro uitvoerde in 1830. Mogelijk gaat het om dezelfde keris als het exemplaar dat in 1936 in Amsterdam te zien is op een tentoonstelling van Aziatische kunst. De keris maakt op dat moment deel uit van de privécollectie van mr. Jan Gerard Huijser. Tot slot maken krantenberichten uit 1885 en 1914 melding van een keris en lans van Diponegoro. In 1885 worden de voorwerpen geschonken aan violist en componist Ede Reményi, terwijl de wapens in 1914 door de regent van Magelang worden ingezonden voor een tentoonstelling te Semarang.

Voor een antwoord op de vraag wanneer en hoe *Kyai Nogo Siluman* in het bezit van kolonel Cleerens is gekomen, zijn tijdens het vervolgonderzoek door NMVW diverse archieven over de Java-oorlog geraadpleegd in het Nationaal Archief in Den Haag. De geselecteerde relevante bronnen bestaan uit correspondentie tussen Nederlandse legerofficieren, civiele bestuurders en de

gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, geschreven in de laatste maanden van de Java-oorlog. Deze eindfase loopt van november 1829, als Diponegoro bijna gevangen wordt genomen bij een verrassingsaanval door het Nederlandse leger, tot mei 1830, als de prins na zijn arrestatie op 28 maart verbannen wordt naar Manado.

In de geraadpleegde bronnen is geen enkele verwijzing naar de keris van Diponegoro aangetroffen. Daarmee blijft onduidelijk op welk moment en welke wijze kolonel Cleerens de keris in handen heeft gekregen. Vier mogelijke scenario's worden hier gepresenteerd. Allereerst kan de keris van prins Diponegoro zijn afgenomen tijdens diens arrestatie, maar daar was Cleerens niet bij aanwezig. In dat geval zou de kolonel de keris dus op een later moment hebben ontvangen van luitenant-generaal De Kock of een van de andere officieren die de prins gevangennamen. Dit scenario is echter in tegenspraak met de verklaring van Sentot 'dat de Kris aan den kolonel Cleerens ter geschenk gegeven' is. Ook is het onwaarschijnlijk dat Diponegoro zijn keris aan Cleerens heeft overhandigd tijdens de onderhandelingen die aan de arrestatie van de prins voorafgingen, en waar Cleerens wel direct bij betrokken was. De derde mogelijkheid is dat de keris al in een eerder stadium van de Java-oorlog is buitgemaakt op Diponegoro in een militair treffen met Nederlandse troepen, en vervolgens aan Cleerens is geschonken. Een vierde en laatste optie – gepresenteerd door Pieter Pott in 1985 – is dat kolonel Cleerens *Kyai Nogo Siluman* na afloop van de Java-oorlog als geschenk zou hebben ontvangen van sultan Hamengku Buwono V van Yogyakarta. In de geraadpleegde archiefstukken is geen enkel bewijs gevonden hiervoor.

Samengevat is de brief van Sentot d.d. 27 mei 1830 het oudste archiefstuk over de keris in bezit van kolonel Cleerens. Het eerstvolgende document over *Kyai Nogo Siluman* is de brief van d.d. 31 januari 1831, die de overdracht van de keris aan het KKVZ bevestigt.

Tijdens het herkomstonderzoek is met behulp van overheidsarchieven en gedigitaliseerde krantenartikelen getracht om de tussenliggende route van de keris uit Nederlands-Indië naar het KKVZ in Den Haag te reconstrueren. Uit de *Javasche Courant* en *Opregte Haarlemsche Courant* blijkt dat Cleerens op 14 september 1830 aan boord van het schip *Ons Genoegen* vanuit Batavia naar Nederland vertrekt, waar hij op 29 december aankomt op de rede van Texel. De keris wordt vervolgens op 11 januari 1831 voor het eerst genoemd in een brief van de secretaris van staat aan de directeur-generaal van het departement voor Waterstaat, Nationale Nijverheid en Koloniën. Als hoogste staatsambtenaar fungeert de secretaris van staat onder meer als tussenpersoon tussen de koning en zijn minister(ie)s. De secretaris van staat verzoekt in de brief namens koning Willem I om advies van het ministerie over de door

Cleerens aangeboden keris. De directeur-generaal antwoordt op 17 januari in een rechtstreekse brief aan de koning ‘dat er geene bedenking bestaat tegen het aannemen dezer Kris’, en dat het wapen ‘als herkomstig van den Pangerang Dipo Negoro dubbeld waardig [is], om in eene Vorstelijke verzameling van zeldzaamheden te worden nedergelegd’. De secretaris van staat laat vervolgens op 25 januari aan de directeur-generaal weten dat de koning diens advies overneemt en hem opdraagt om de keris in het KKVZ te laten opnemen. Zes dagen later wordt de keris aan de directeur van het KKVZ opgezonden.

4.2 Van Den Haag naar Philadelphia en terug: 1875-1877

Uit het onderzoek dat in 2019 is verricht in het archief van het KKVZ is gebleken dat de keris van prins Diponegoro niet wordt vermeld in documenten uit de jaren 1832-ca. 1875. Rond 1875 wordt de keris genoemd in een ongenummerde concept-inventaris van de collectie van het KKVZ, samengesteld door directeur A.A. van de Kastele. In de rubriek met Aziatische voorwerpen wordt de keris van Diponegoro omschreven als een keris ‘met houten gevest, het lemmet zeer oud, met gouden ornamenten versierd’. Aan het einde van de rubriek volgt een ‘Nadere Opgave der Krissen en O. Indie-wapenen’, die meer informatie prijsgeeft over de keris van Diponegoro. Naast een vermelding van de schenking door kolonel Cleerens, voegt A.A. van de Kastele aan zijn eerdere beschrijving toe dat de keris een gladde schede heeft. Verdere details over het lemmet ontbreken. Wel vertoont de zinsnede ‘het lemmet zeer oud, met gouden ornamenten versierd’ overeenkomsten met de verklaring van Raden Saleh. Samengevat levert de concept-inventaris uit 1875-1876 nieuwe informatie over de keris op, namelijk dat het wapen een houten greep en effen schede heeft.

De keris van Diponegoro komt ook voor op een lijst met kerissen en andere wapens uit Nederlands-Indië, die door het KKVZ beschikbaar worden gesteld als onderdeel van de Nederlandse inzendingen voor de wereldtentoonstelling van 1876, de Centennial Exposition in Philadelphia (VS). In deze lijst wordt de keris onder nummer 13 vermeld, in een omschrijving die hetzelfde is als in de concept-inventaris van A.A. van de Kastele. Vergeleken met de originele beschrijving is er één extra zinsnede toegevoegd, namelijk dat de effen schede van de keris geen ingegraveerde versieringen bevat:

“Een gouden krits, de scheede glad, zonder gravuren, met houten gevest, het lemmet kennelijk zeer oud, met gouden ornamenten versierd. Door den heer Cleerens als herkomstig van den Pangerang Dipo Negero aan Z.M. aangeboden.”

Verder bewijs dat het in de concept-inventaris en lijst met wapens om hetzelfde wapen gaat als de keris die in 1831 aan het KKVZ wordt geschonken, levert de brief van d.d. 31 januari 1831, waarop linksboven het nummer 13 is aangebracht. De lijst met

wapens is tot slot overgenomen in de gedrukte catalogus met alle Nederlandse inzendingen voor de Centennial Exposition. In de catalogus worden de tentoongestelde kerissen en overige wapens uit het KKVZ op blz. 157-158 beschreven. De keris van Diponegoro is hier een ander nummer toegekend (10 in plaats van 13), omdat enkele wapens uit de lijst op het laatste moment niet zijn verscheept naar de VS.

De lijst met wapens voor de Centennial Exposition is opgesteld op verzoek van de minister van Binnenlandse Zaken, die op 26 januari 1876 aan A.A. van de Kastele schrijft dat koning Willem III een selectie van wapens uit de collectie van het KKVZ naar Philadelphia wenst in te zenden. Op 4 februari wordt de inzending opgestuurd naar Edouard Henri von Baumhauer, voorzitter van de Nederlandse Hoofdkommissie voor de Internationale Tentoonstelling te Philadelphia. De wapens worden per trein vanuit Den Haag naar Amsterdam vervoerd en afgeleverd in het Paleis voor Volksvlucht, waar een deel van de Nederlandse inzendingen voor Philadelphia korte tijd tentoon wordt gesteld. Tot dusver zijn geen foto’s getraceerd van deze voortentoonstelling in het Paleis voor Volksvlucht.

Op 22 februari vertrekt het stoomschip *W.A. Scholten* vanuit Vlissingen naar New York, met aan boord de Nederlandse inzendingen voor de Centennial Exposition. Na de aankomst van het schip op 8 maart volgt een treinreis naar Philadelphia, waar de Nederlandse commissie de inzendingen verdeelt over afdelingen in diverse tentoonstellingsgebouwen. Vanaf de opening van de Centennial Exposition op 10 mei tot de sluitingsceremonie op 10 november worden de kerissen en overige wapens uit het KKVZ tentoongesteld in de *Main Building*.

Er zijn diverse foto’s van het exterieur en interieur van de Nederlandse afdeling in de *Main Building* gemaakt door de Centennial Photographic Company (CPC). Deze onderneming geniet tijdens de Centennial Exposition het exclusieve recht om foto’s te maken van de tentoonstelling. Tijdens het herkomstonderzoek is in verschillende beeldbanken en fysieke fotocollecties van Nederlandse en Amerikaanse erfgoedinstellingen gezocht naar foto’s van de CPC, waarop de wapens uit het KKVZ staan afgebeeld. Daarbij zijn twee foto’s aangetroffen die de objecten tonen. De foto’s zijn echter niet gedetailleerd genoeg om de kerissen en overige wapens te kunnen identificeren en linken aan de nummers op de lijst van A.A. van de Kastele. Verder zijn geen afbeeldingen van de wapens getraceerd. Een catalogus met beschrijvingen van alle foto’s die de CPC heeft uitgegeven vermeldt geen andere exemplaren waarop de wapens uit het KKVZ mogelijk staan afgebeeld. De mogelijkheid bestaat dat er in opdracht van de Nederlandse Hoofdkommissie aanvullende foto’s zijn gemaakt van de afdeling in de *Main Building*. Het onderzoek in beeldbanken en fysieke fotocollecties heeft echter geen foto’s opgeleverd die niet van de

CPC afkomstig zijn.

Na de sluiting van de Centennial Exposition worden de wapens uit het KKVZ per *W.A. Scholten* terug naar Nederland verscheept. In het archief van de afdeling Kunsten en Wetenschappen van het ministerie van Binnenlandse Zaken is een brief d.d. 29 januari 1877 bewaard gebleven waarin de nieuwe directeur van het KKVZ, David van der Kellen jr., de minister schrijft dat alle wapens ‘in de volmaakste orde en zonder beschadiging zijn terug ontvangen’.

4.3 Van Den Haag naar Leiden: 1878-1883

David van der Kellen jr. treedt in 1876 aan als opvolger van A.A. van de Kastele en combineert zijn functie als waarnemend directeur van het KKVZ met het directeurschap van het Nederlandsch Museum van Geschiedenis en Kunst. Van der Kellen jr. stelt vast dat de collectie in slechte staat verkeert. Archiefstukken zijn bovendien nauwelijks aanwezig. Wat betreft de registratie van objecten is alleen de ongenummerde concept-inventaris uit 1875-1876 beschikbaar die door de minister van Binnenlandse Zaken reeds als onvoldoende is beoordeeld. Van der Kellen jr. begint daarom met het opstellen van een nieuwe inventaris van de collectie. Als gevolg van de gebrekkige documentatie kan de waarnemend directeur niet vaststellen welke objectomschrijvingen uit de concept-inventaris van A.A. van de Kastele bij welke specifieke voorwerpen in de collectie horen. Hierdoor heeft Van der Kellen jr. dus niet kunnen bepalen welke keris in de collectie *Kyai Nogo Siluman* betreft. In de inventaris die hij in 1879 oplevert is dan ook geen enkele verwijzing naar Diponegoro te vinden.

Na voltooiing van de inventaris geeft de minister van Binnenlandse Zaken aan Van der Kellen jr. en Lindor Serrurier, de onderdirecteur van het Rijks Ethnographisch Museum (REM) – de oude benaming van Museum Volkenkunde, de opdracht om samen een voorstel uit te werken tot splitsing van de collectie van het KKVZ in een ethnografisch gedeelte en een categorie met kunst- en nijverheidsvoorwerpen. Dit besluit luidt het einde van het KKVZ in. In 1883 wordt de collectie verdeeld over het REM, Nederlandsch Museum van Geschiedenis en Kunst, Rijksmuseum van Oudheden en vier andere instellingen. De meerderheid van de objecten komt in de collecties van REM (tegenwoordig collectie NMVW) en het Nederlandsch Museum van Geschiedenis en Kunst (tegenwoordig collectie Rijksmuseum) terecht. In het REM wordt de collectie ingeschreven als serie 360. De nummering van de objecten door Van der Kellen jr. blijft daarbij intact. De keris met objectnummer RV-360-8084 is dus als nr. 8084 terug te vinden in de door Van der Kellen samengestelde inventaris uit 1879.

4.4 Analyse van kerissen in serie 360

Het herkomstonderzoek is afgesloten met een analyse van alle kerissen in serie 360 die in 1883 in de collectie van Museum Volkenkunde zijn opgenomen.

Uit deze vergelijking tussen objectgegevens van alle kerissen in serie 360 en de beschrijvingen van de keris van prins Diponegoro door Raden Saleh en A.A. van de Kastele is gebleken dat RV-360-8084 de enige keris in serie 360 is die volledig matcht met de beschrijvingen. Om deze conclusie te onderbouwen is RV-360-8084 vergeleken met zeven kerissen uit serie 360 waarvan de objectgegevens deels overeenkomen met de beschrijvingen. Ook hieruit is naar voren gekomen dat RV-360-8084 de enige keris in serie 360 betreft die aan Diponegoro kan hebben toebehoord.

5. EXPERT REVIEWS

Na afronding van het herkomstonderzoek heeft NMWV in december 2019 een beroep gedaan op een externe expert. Aan deze expert, bekend met herkomstonderzoek naar Indonesische collecties, is gevraagd om het onderzoek, de uitkomsten, gebruikte bronnen en methodologie formeel te evalueren. De expert is hiervoor overgekomen naar Nederland om met de onderzoekers te spreken, de kerissen uit serie 360 te bestuderen die in het herkomstonderzoek zijn meegenomen, en de uitkomsten van het onderzoek te beoordelen.

De expert heeft gerapporteerd dat er ‘helaas nog steeds een stukje van de puzzel mist, omdat er geen archiefdocumenten zijn die vermelden hoe kolonel Cleerens in het bezit van de keris van Diponegoro is gekomen en het wapen naar Nederland heeft gebracht. Wel is er correspondentie tussen de secretaris van staat en directeur-generaal van het departement voor Waterstaat, Nationale Nijverheid en Koloniën (van 11 januari tot en met 25 januari 1831) over een keris van Diponegoro, die kolonel Cleerens aan koning Willem I aanbiedt. Deze keris is met toestemming van koning Willem I aan het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden (KKVZ) opgezonden. In dat opzicht mogen we aannemen dat 1) kolonel Cleerens de keris van Diponegoro naar Nederland heeft gebracht en 2) dat de keris is opgenomen in de collectie van het KKVZ. Daarnaast hebben de onderzoekers de voormalige collectie kerissen en archiefmateriaal van het KKVZ doorzocht, om tot de conclusie te komen dat alleen het object met nummer RV-360-8084 kan worden beschouwd als de keris van Diponegoro.’

De expert stelt dat ‘gezien het feit dat Raden Saleh de keris met de naam *Kyai Nogo Siluman* in Nederland heeft gezien, moet worden geconcludeerd dat deze keris zich daadwerkelijk in Nederland bevindt en dat dit dezelfde keris is die door Sentot is geïdentificeerd als de keris van Diponegoro. Raden Saleh geeft ook een beschrijving van de kenmerken van de keris: de keris heeft een *naga* (waterslang) op het lemmet waarvan het lichaam helemaal tot de punt loopt. Het lichaam is ooit verguld geweest, waarvan nu alleen nog een paar goudsporen zijn overgebleven. Van alle kerissen die het KKVZ zijn binnengekomen, is de keris met objectnummer RV-360-8084 het enige exemplaar waarvan het lemmet daadwerkelijk enkele sporen van goud op het lichaam van de *naga* vertoont.’

De expert beoordeelt het onderzoek als uitgebreid en concludeert dat alle beschikbare bronnen en collecties lijken te zijn gebruikt door de onderzoekers van NMWV, die hier sinds 2017 aan hebben gewerkt. De expert bevestigt de bevindingen van de onderzoekers van NMWV dat de keris met objectnummer RV-360-8084 *Kyai Nogo Siluman* betreft, en daarmee de keris waarvan al zo lang wordt aangenomen dat deze aan prins Diponegoro heeft toebehoord.

In februari 2020 bestuderen ook twee Indonesische experts, die hiervoor in opdracht van de Indonesische regering uit Indonesië zijn overgekomen, de keris. Zij hadden van tevoren het onderzoeksrapport gelezen. Zij beoordelen het onderzoek als zeer goed en zij vinden de conclusie overtuigend. Hun onderzoek geeft aanvullende bevestiging van de eerder getrokken conclusies. Zo wijzen ze erop dat op het lemmet van de keris in reliëf een gouden slang is aangebracht, die met de bochten van de keris mee kronkelt. Als dit type keris, dat *nogo sosro* wordt genoemd, 11 bochten heeft, dan is de eigenaar iemand van hoge Javaanse adel. Aangezien dat bij deze keris het geval is, is dat passend voor prins Diponegoro. Voorts concluderen ze dat het dierfiguurtje dat aan de onderzijde van het opzetstuk van de keris zichtbaar is, en dat door de eerdere experts ofwel een olifant ofwel een leeuw of tijger werd genoemd, een ‘onzichtbare slang’ betreft, een *nogo siluman*. Vooral de klauwen van het dier wijzen hierop. De experts zijn er dus van overtuigd dat de naam van de keris van Prins Diponegoro zichtbaar is in de keris zelf. En hiermee is de conclusie van het onderzoek nogmaals ondersteund.